

Megalítica blogspot.2017

**INFORME SOBRE O MARCO DE EIRA DE MOUROS
PARROQUIA DE SAN XOÁN DE SADURNÍN
CONCELLO DE CENLLE**

Pazo de Raxoi, 2º andar
Praza do Obradoiro, s/n
15705 Santiago de Compostela

+34 981 957 202
conselloculturagal.gal





INTRODUCCIÓN. ANTECEDENTES

Con data de 23 de abril de 2023 ten entrada no rexistro do Consello da Cultura Galega unha solicitude de informe sobre o marco/pedrafita de Eira de Mouros (Concello de Cenlle), remitida pola Fundación Montescola.

Na solicitude, a Fundación Montescola sinala a situación de constante deterioración e desprotección da pedrafita de Eira de Mouros, no concello de Cenlle, e, ante a falta de protección deste ben senlleiro e o risco de destrucción, a entidade insta o Consello da Cultura Galega para que dentro das súas competencias emita un informe sobre o estado de conservación do marco de Eira de Mouros e as medidas que deben adoptarse para garantir a súa efectiva protección.

Xunto coa solicitude de informe achégase como documentación complementaria:

- Informe relativo ao marco, do mes de febreiro de 2023, elaborado polo cronista oficial do concello de Cenlle, Clodio González Pérez.
- Ligazón ao artigo «O Marco da Eira de Mouros no concello ourensán de Cenlle en PERIGO», publicado en Internet polo Colectivo A Rula en marzo de 2020.

LOCALIZACIÓN

O topónimo Eira de Mouros fai referencia a unha aldea deshabitada dende hai anos na parroquia de Santo André de Campo Redondo, no concello de Ribadavia, así como tamén a unha extensión de monte situada entre os concellos ourensáns de Cenlle e Ribadavia. É un amplio altiplano, cuxa elevación máis importante é o Alto de Santa Bárbara, a 379 metros, no que se localiza un cruceiro catalogado.



É unha zona que na actualidade se caracteriza pola repoboación forestal, así como pola implantación de novos cultivos de viñedos.

O marco de Eira de Mouros atópase na aba sueste do Alto de Santa Bárbara, entre este e a estrada de Cenlle a Valdepereira (OUR-CV-345), pola súa beira dereita, nun plano superior ao trazado da estrada, e a escasos 40 metros do límite actual entre os concellos de Ribadavia e Cenlle, a unha altitude de 350 metros. Aínda que case situado no límite entre concellos, realmente localízase na parroquia de San Xoán de Sadurnín, pertencente ao concello de Cenlle. Ao suroeste atópanse as ruínas da aldea de Eira de Mouros, deshabitada dende hai xa moitos anos, pertencente á parroquia de Santo André de Campo Redondo, no concello de Ribadavia. Ao pasar as viñas de Eira de Mouros indo cara a Cenlle, á esquerda, consérvase un anaco da estrada vella sen saída, e o marco localízase fronte a esta (figura 1).

Coordenadas xeográficas: 42.325620, -8.096133. Datum WGS84.



Figura 1. Localización do marco na beira da estrada. Fonte: Megaliticia 2017.



CONTEXTO ARQUEOLÓXICO E PATRIMONIAL

Este altoplanalto, que domina visualmente boa parte da comarca do Ribeiro, presenta unha excelente topografía e altitude con respecto ao contorno próximo para a localización de túmulos megalíticos e outros elementos da prehistoria recente, como é característico en Galicia. Precisamente por iso tamén, na actualidade sofre unha forte presión para a explotación forestal e a implantación de novos viñedos.

Neste lugar existen actualmente varios elementos catalogados e/ou referenciados:

- A Mámoa de Eira de Mouros, con código da Xunta RE32025001, recollida no Plan Básico Autonómico (coordenadas: 574.602; 4.686.788. ETRS89 UTM29).
- O túmulo de Eira de Mouros, situado a uns 400 metros ao norte. Neste punto existe un túmulo dado como indeterminado que na súa metade oeste presenta características de túmulo megalítico, mentres que na metade leste ten outras dúas tumulacións más baixas, con cráteres, que poden deberse a actividades extractivas ou ben a unha violación se se confirmase como mámoa. Conta co código GA32025REF-1 na catalogación do Concello de Cenlle do ano 2002 (coordenadas: X-574.710; Y-4.687.000).
- O cruceiro de Santa Bárbara, situado no alto, nun lugar onde, ata non hai moito tempo, se celebraba unha concorrida romaría. Está recollido no Plan Básico Autonómico.
- O despoboadío de Eira de Mouros (GA32069014), recollido no Plan Básico Autonómico.

Apunta Clodio González que «é posible que sexa unha mámoa o montículo que está case onde se xuntan a pista e a estrada, sinalada no mapa cun círculo. Na parte alta aprécianse os restos de cando a abriron para comprobar se había dentro algúin obxecto de ouro ou de valor» (González 2023).



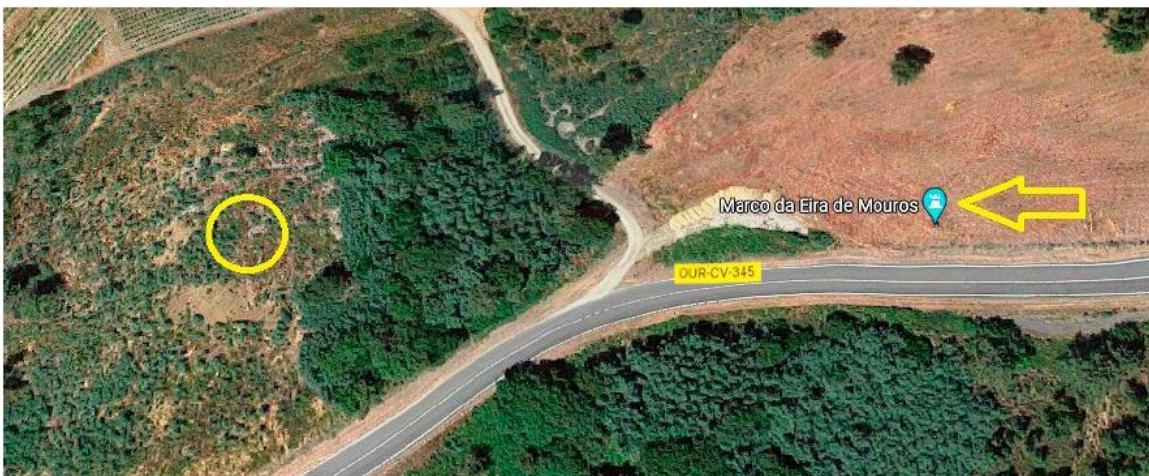


Figura 2. Clodio González, 2023.

CARACTERÍSTICAS PATRIMONIAIS. DESCRICIÓN

O elemento que nos ocupa é unha pedra de xisto, de tamaño medio e forma de cubo irregular, que lle dá a aparenzia dunha pedra fincada. A pedra aproveitouse dende antigo como marco divisorio localizado no estremo entre as parroquias de Campo Redondo e Sadurnín.

As dimensíons do marco son de 1,60 metros de alto por 1,05 metros de ancho. Na superficie máis regular, a que mira cara ao suroeste, dispónense unha serie de gravados. Son un total de nove coviñas e dúas espirais. As coviñas teñen dimensíons que van dende os 7 centímetros de diámetro ata os 2,5 centímetros, con profundidades diferentes. Distribúense nas zonas centrais e inferiores da superficie, ao lado contrario, á esquerda das espirais. Dúas das coviñas son más profundas e de maior tamaño que as outras sete. As dúas espirais son dextroxiras. A de menores dimensíons (de 12 centímetros de diámetro) ten dúas voltas, fronte ás tres voltas da más grande, de 18,5 centímetros de diámetro (Colectivo A Rula 2020a).



De moitas das coviñas parten sucos irregulares descendentes que son difíciles de apreciar, pois confúndense parcialmente coas formas naturais da pedra. É posible que parte destes sucos continúen pola parte inferior soterrada da rocha. Un último motivo observable é unha posible combinación de dous círculos concéntricos, situada á esquerda da espiral inferior e que só é visible en parte na fotogrametría e na fotografía con luz artificial (Colectivo A Rula 2020a).

Segundo Clodio González (2023), é moi posible que sexa a «*petra scripta*», que pudo ser un menhir ou pedrafita que se situaría entre San Cibrao de Monterrei (parroquia desaparecida da que non quedan máis que restos da capela de San Cibrao no alto do monte) e o lugar de Eira de Mouros, no que tamén había mámoas, como consta na escritura de doazón da parroquia de Campo Redondo por parte dos condes Tello Aloitez e Mumniadomna (a súa muller), o 6 de xullo do ano 985, ao mosteiro compostelán de San Paio de Antealtares.

[...] na estrema coa de San Paio de Ventosela que chegaba —inde ad illa mamula ubi iacet petra scripta, et linde in directo ad montem de Rege et inde área de Maurus...— a mámoa onde está a pedra escrita, e dereito ao Monte do Rei (coto de San Cibrao, anteriormente denominado Monterrei) e a Eira de Mouros. (González 2023)

Outra posibilidade é que, pola forma, dimensións e decoración, sexa un ortostato decorado que formase parte da cámara dunha mámoa destruída na contorna e que se reaproveitase como marco en épocas posteriores, como apunta o Colectivo A Rula, hipótese que tamén compartimos, xa que, por un lado, no documento de doazón medieval está citada como a mámoa en que se localiza a pedra escrita e, por outro lado, na contorna están localizados dous túmulos e pode haber outros sen detectar.





Figura 3. Cludio González, 2023.

VALORACIÓN E CONSERVACIÓN

O marco/pedrafita de Eira de Mouros posúe características cun alto valor patrimonial, dentro do contexto arqueolóxico no que se insire:

- Localízase nunha comarca con poucos exemplos de arte rupestre e escasa variedade nos motivos representados.
- Singularidade no tipo de pedra elixida para gravar, o xisto, fronte ao maioritario granito.
- Os gravados sitúanse nunha das caras verticais da rocha, no canto de facelo nas horizontais ou inclinadas, como adoita ser habitual na arte rupestre.



- Os motivos escollidos para gravar, as espirais, están presentes no corpus da nosa arte prehistórica, pero son minoritarios en relación cos numerosos círculos concéntricos.
- Os petróglifos teñen a protección de ben de interese cultural (BIC) xenérico na Lei do patrimonio cultural de Galicia.

A pesar destes aspectos, o marco presenta un deficiente estado de conservación e corre un grave risco pola avanzada e constante deterioración dos gravados.

Durante as visitas realizadas polo Colectivo A Rula ao marco no ano 2020, detectouse a existencia dunha fenda nunha esquina da pedra. Esta fenda atravesa a espiral inferior, a de maiores dimensións, e pon en grave perigo a súa conservación. Este colectivo considera que é unha delaminación produto da erosión natural e debida ás características propias deste tipo de pedra. Por estes motivos, urxe a rápida intervención de especialistas en conservación que estabilicen a fenda e impidan dese xeito a inminente perda de boa parte do motivo (Colectivo A Rula 2020a).

Segundo recolle Clodio González no informe remitido ao Consello da Cultura Galega, no mes de xuño de 2020 unha máquina, ao rozar a vexetación que hai arredor, deu contra o marco e derrubouno, xa que non está enterrado, senón asentado directamente sobre a terra.

Aínda que o levantaron outra vez, non quedou na mesma posición en que estaba previamente, que era cos gravados cara a Eira de Mouros. A actual posición, de feito, non permite observar ben o petróglifo, ao quedar os gravados cara á estrada. Polo tanto, cómpre volvelo poñer na posición orixinal, guiándose polas fotografías anteriores ao seu derrubamento.





Figura 4. Clodio González, 2023.

CONCLUSIÓNS

Por todo o exposto anteriormente, concluímos que este ben patrimonial único necesita con urxencia varias actuacións para a súa efectiva protección e conservación:

A súa incorporación ao Catálogo do Patrimonio Cultural de Galicia por parte da Dirección Xeral de Patrimonio Cultural, ao tratarse dun ben non catalogado, a pesar de reunir valores culturais que o fan merecente desa protección.

A necesaria recolocación do marco na súa posición orixinal, guiándose polas fotografías anteriores a que o tirasen e baixo a supervisión dun especialista en arqueoloxía.





Unha intervención de urxencia na pedra, por parte dun/dunha restaurador/a, para impedir a perda irreparable de parte dos gravados.

Dada a importancia do elemento, tanto en relación coa prehistoria recente como na configuración dos límites parroquiais na Alta Idade Media, parece necesario ampliar a investigación sobre el. Así, considérase que sería importante desenvolver unha prospección arqueolóxica intensiva da contorna, para comprobar se o marco está sobre unha mámoa ou se existen outros túmulos megalíticos e petróglifos non detectados no altoplano. Como recomienda Clodio González, estes labores deberíanse facer antes de que se altere o monte para viñedos.

A pedra debe estudiarse en profundidade e ser obxecto de todas aquelas medidas que garantan a súa protección, boa conservación e accesibilidade.





BIBLIOGRAFÍA

COLECTIVO A RULA (2020a): «O Marco da Eira de Mouros no concello ourensán de Cenlle en PERIGO». Accesible en: <https://colectivoarula.com/2020/03/13/o-marco-da-eira-de-mouros-no-concello-ourensan-de-cenlle-en-perigo/>

COLECTIVO A RULA (2020b): «O derrubo do Marco da Eira de Mouros en Cenlle». Accesible en: <https://colectivoarula.com/2020/07/04/o-derrubo-do-marco-da-eira-de-mouros-en-cenlle/>

CULTURAGALEGA.ORG (2020): «Solicitan a catalogación do marco de Eira dos Mouros». Accesible en: <http://www.culturagalega.org/noticia.php?id=31321>

GONZÁLEZ PÉREZ, C. (2017): *Cenlle: Historia e patrimonio*, Noia, Gráficas Sementeira.

GONZÁLEZ PÉREZ, C. (2023): *O marco e petróglifo de Eira de Mouros-CENLLE*. Informe inédito.

MEGALITICIA (2017): «Marco Eira dos Mouros». Accesible en:

<http://megaliticia.blogspot.com/2017/05/marco-eira-dos-mouros.html>

